

NABOŽNI SONETI BOKELJKE ANE MARIJE MAROVIĆ (1815.–1887.)

Nedjeljka BALIĆ-NIŽIĆ, Zadar

U radu se govori o sonetima Ane Marije Marović, pjesnikinje, slikarice i dobrotvorke, podrijetlom iz Dobrote u Boki kotorskoj, koja se rodila u Veneciji, gdje je i živjela. Nakon uvodnog dijela, u kojem se donose osnovni biografski podaci i popis korištenih izvora, analiziraju se soneti nastali u razdoblju od 1834. do 1852. godine kao izraz iskrenih osjećaja vjere u Boga i neispunjene mladenačke želje za zaređenjem. Sadržajnom analizom soneta razlučuje se, uz osnovnu temu, i niz podtema te navode neki primjeri recepcije talijanskih književnika (Dante, Petrarca, Ariosto i Tasso). U zaključku se, uz rezimiranje osnovnih sadržajnih i formalno-stilskih elemenata, pokušava definirati mjesto koje pjesnikinji Ani Mariji Marović pripada u okviru talijanske i hrvatske književno-kulturne povijesti. S kulturološkog aspekta vrlo je važna kao jedna od mnogih »našijenaca« u Veneciji koji su svojom ukupnom djelatnošću znatno pridonijeli kulturnom ozračju Venecije sredinom i u drugoj polovici XIX. stoljeća i koji obogaćuju povijest prožimanja hrvatske i talijanske kulture na jadranskim obalama.

Dobrotvorni i umjetnički rad Bokeljke Ane Marije Marović bio je poznat još za njezina života (1815.–1887.) i u Veneciji, gdje je djelovala, i u široj talijanskoj i hrvatskoj te europskoj javnosti.¹ Nakon njezine smrti zanimanje za proučavanje njezina života i djela nije prestalo, štoviše, odjeci njezina rada bili su poticaj brojnim proučavateljima crkvene, slikarske i književne povijesti Venecije i Boke kotorske da je uvrste u svoje studije.²

¹ Za Anina života o njoj su pisali: A. A. GRUBISICH, »Cenni biografici«, *La Dalmazia*, god. II, br. 15, Zara, 1846., 113–114; Š. LJUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna, 1856., 197; I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, »Die jetzt lebenden Malerinnen der Sudslaven«, *Luna*, br. 9, 1856., 33–34; br. 10, 37–38; ISTI, *Slovník umjetníků jugoslavenů*, sv. I., Zagreb, 1858–1860., 246–247; J. MONICO, *Opere*, sv. II, Venezia, 1865., 192–216; C. von WÜRZBACH, *Biografisches Lexicon des Kaisertums Oesterreich*, sv. XVII, Wien, 1867., 9–10; C. G. HEYER, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873., 58, table 38; D. CANAL, *Cenni intorno la vita della donzella Anna Maria Marovich*. O Ani Mariji Marović piše i N. TOMMASEO u djelu *Il ritratto di Antonio Rosmini con introduzione e note di Carlo Curto*, Torino – Napoli – Palermo, 1928., 143. Usporedi i tekstove objavljene u *Rivista Euganea* (1843.), autori kojih su PARAVICINI i I. CANTÙ. Vidi i: Archivio dell'Istituto Marovich di Venezia, copia delle *Memorie* di Anna Maria Marovich trascritta da Giovanni Pisanello 1° agosto 1849.

² D. A. CUCITO, *In morte di Anna Maria Marovich fondatrice dell'Istituto ai Servi*, Venezia, 1887.; ISTI, *Nei funerali di suor A. M. Marovich*, Venezia, 1887.; K., »Necrologia – Ana Maria Marovich«, *Ateneo Veneto*, s.

Ana Marija Marović potječe iz poznate trgovačke obitelji podrijetlom iz Dobrote, koja je u drugoj polovici XVIII. stoljeća iselila u Veneciju. Njezina majka, također Dobročanka, odvjetak je obitelji Ivanović, čiji su se članovi tijekom niza stoljeća proslavili kao vrsni kapetani i vojnici. Potomci obitelji Marović i Ivanović bili su istaknuti članovi bratovštine koja je u Veneciji okupljala iseljenike podrijetlom s istočne obale Jadrana. Bila je to *Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone*, u kojoj su Marovići obnašali vrlo istaknute dužnosti.³

XI, vol. II, Venezia, 1887., 106–107; D. AGOSTINI, *Orazione funebre*, Venezia, 1887.; F. APOLLONIO, *Anna Maria Marovich, fondatrice dell'Istituto Canal ai Servi... Memorie*, Venezia, 1900.; G. SABALICH, »Di Andrea Schiavone e di altri pittori dalmati«, *Il Dalmata*, god. 47, br. 21, Zara, 1912., 1; F. NANI MOCE-NIGO, *Letteratura veneziana del sec. XIX*, Venezia, 1916., 539; A. DUDAN, *La Dalmazia nell'arte italiana*, sv. II, Milano, 1922.; *Znameniti i zaslužni Hrvati (925–1925)*, Zagreb, 1925., 177. (autor: E. LASZOWSKI); *L'Istituto Canal al Pianto 1842–1926*, Venezia, 1926., 16; N. LUKOVIĆ, »Ana Marija Marović«, *Hrvatska straža*, god. IV, br. 290, Zagreb, 1932, 20; LJ. BABIĆ, *Umjetnost kod Hrvata u XIX. st.*, Zagreb, 1934., 40; N. LUKOVIĆ, *Ana Marović, jedna velika Jugoslovenka u Veneciji*, Kotor, 1935.; ISTI, »Ana Marović, pjesnikinja i slikarica (1815–1887)«, *Glas Boke*, god. IV, Kotor, 1935., br. 117, 3; br. 118, 3; br. 119, 3; A. MAROVIĆ, »Pjesme« (preveo G. IVANOVIĆ), *Glas Boke*, god. IV, br. 157, Kotor, 1935., 4; P. BUTORAC, »Postupak za beatizaciju Ane Marije Marović«, *Hrvatska straža*, god. XII, br. 52, Zagreb, 1940., 7; ISTI, »Beatifikacija Ane Marije Marović«, *Narodna svijest*, god. XXII, br. 13, Dubrovnik, 1940., 1; G. IVANOVIĆ, »Pjesme Ane Marije Marović«, *Narodna svijest*, god. XXII, Dubrovnik, 1940., br. 24, 2; br. 26, 4; br. 28, 4; br. 29, 4; A. SIGNORA, *Sulle orme di buon pastore. Anna Maria Marovich 1815-Venezia-1887*, Istituto Suore della Riparazione, Milano – Venezia, 1952; E. BÉNÉZIT, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, n. 5, Paris, 1956., 793; K. PRIJATELJ, *Splitski slikari XIX st.*, Izložba, Split, 1959., 5, 26; ISTI, *Slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj*. Katalog izložbe, Zagreb, 1961; M. MAROVIĆ, *Stihovi* (preveo G. Ivanović), Zagreb, 1962; Istituto Suore della Riparazione Milano, *Quello che non tutti possono capire*, Milano, 1962.; G. MUSOLINO – A. NIERO – S. TRAMONTINI, *Santi e beati Veneziani (quaranta profili)*, Venezia, 1963. (No 6), 323–325; N. LUKOVIĆ, *Ana Marija Marović. Prikaz života i rada*, Kotor, 1963.; *Istituto Canal-Marovich Venezia. Cento anni al servizio delle anime*, Venezia, 1964; V.U., *Ana Marija Marović, redovnica Ustanove za kršćansku naknadu* (priredio V.U., izdao o. B. Vidov), Grottaferrata (Roma), 1967.; K. PRIJATELJ, »Problemi i ličnosti slikarstva 19. stoljeća u Dalmaciji«, *Mogućnosti*, god. 26, br. 2–3, Split, 1979., 360; G. CAUZZI, »Anna Maria Marovich poetessa veneziana (1815–1887). Note per una conoscenza«, *Ateneo Veneto*, n. s., god. XIX, br. 1–2, Venezia, 1981., 137–158; A. ZORZI, *Venezia austriaca 1798–1866*, Bari, 1985., 277; A. A. V. V., *La chiesa veneziana dal tramonto della Serenissima al 1848*, Venezia, 1986., 83–86, 101–103, 185–186, 189; *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, sv. II, Zagreb, 1986., 286; G. CAUZZI, *Ti ho amato nell'umiltà. Note biografiche della Serva di Dio Anna Maria Marovich*, Milano, 1987.; T. VALLERY, »Anna Maria Marovich nel centenario della morte«, *Scuola Dalmata dei Ss. Giorgio e Trifone*, br. 20, Venezia, 1987., 3–16; A. A. V. V., *La Chiesa veneziana dal 1849 alle soglie del 1900*, Venezia, 1987.; G. PAVON – G. CAUZZI, *La memoria di un tempo. Li Servi di San Marcilian ed il Canal-Marovich in Venezia*, Venezia, 1988.; Congregatio de causis sanctorum P.N. 686.; Venetiarum canonizationis Servae Dei Annae Mariae Marovich ex Instituto sororum a reparatione SS. Cordium Jesu et Mariae Immaculatae (1815–1887), *Positio super Virtutibus*, Roma, 1993.; L. ČORALIĆ, »Povijest«, u: *Hrvatska/Italija. Stoljetne veze: povijest, književnost, likovne umjetnosti / Croazia/Italia. I rapporti nei secoli: storia, letteratura, arti figurative* (priredila/a cura di/ Natka Badurina, prijevod: Smiljka Malinar) Zagreb, 1997., 69–71; A. M. MAROVIĆ, *Soneti* (preveo don G. Ivanović), Perast, 1997.; V. PERČIN – B. MALEŠEVIĆ, *Ana Marija Marović. Monografski prikaz života i rada*, Zagreb, 1997.

³ Marovići se spominju kao članovi te bratovštine od polovice XVIII. stoljeća. Često imaju različita odgovorna zaduženja, primjerice, Anin otac Giuseppe je od 1807. do 1809. na dužnosti predstojnika udruge (*guardian grande*). S majčine strane, obitelj Ivanović također je dala brojne predstojnike i vijećnike (*consiglieri*). Posljednji član te poznate bokeljske obitelji bila je grofica Margareta Ivanović, koja je bratovštini ostavila u nasljedstvo kuću u blizini sjedišta, u kojoj se sad nalazi knjižnica. Podrobnije podatke o precima A. M. Marović vidi u: T. VALLERY, *nav. dj.* u bilj. 2.

Ana je rođena 7. veljače 1815. u Veneciji,⁴ dan uoči Pepelnice ili Čiste srijede, u trenutku kulminacije karnevalskog slavlja po tradiciji naglo prekinutog i okončanog poznatom »regatom šutnje« (*regata del silenzio*). Djetinjstvo provodi u igrama i učenju u svojoj kući u blizini sjedišta *Scuola Dalmata* u istočnome gradskom predjelu Castello, mjestu stoljetnog okupljanja i obitavanja useljeničkih obitelji s istočnojadranske obale. Kako je bila jedino dijete, a roditelji su je dobili dosta kasno (nakon 6 godina braka), njezin odgoju i obrazovanju posvetili su veliku pozornost od najranijih dana. Prvi učitelj bio joj je otac Daniele Canal, poznat u Mlecima po pobožnosti i učenosti. Uz njega Ana stječe svestrano obrazovanje, čime je još u ranoj mladosti svraćala na sebe pozornost građanstva, ali i brojnih uglednih prosaca. Međutim, ona je sve ponude odbijala, uz veliko razočaranje svojih roditelja. Naime, već kao jedanaestogodišnja djevojčica, prilikom primanja prve pričesti, zavjetuje se da se neće udavati i da će svoj život posvetiti Bogu. Tajnu povjerala zaprepaštenom učitelju Canalu već nakon nekoliko mjeseci, a nesretnim roditeljima nakon nekoliko godina, izražavajući i želju da se zaredi. Konsternirani roditelji optužuju za to Canala, te ga privremeno udaljavaju od svoje kćeri, a nju šalju u Dobrotu. Pri skorom povratku u Veneciju nastoje je što više uključiti u mondeni život, međutim, bez ikakvih uspjeha. Uvjerivši se da se roditelji s tom idejom nikako ne mogu pomiriti, Ana odustaje od zaređenja, ali ostaje dosljedna odluci da se neće nikada udati. Time započinje svoju »misiju«, neumorni dobrotvorni rad i posvećenost siromašnima, ubogima i Bogu, što posebno dolazi do izražaja u vrijeme austrijske opsade Venecije 1848. godine, kada se, prema podacima koje donose životopisci, iskazuje kao prava samarićanka. I njezin kasniji dobrotvorni rad imao je odjeka ne samo u Veneciji, gdje su je građani nazivali »sveta Marovička«, već i u ostalim gradovima Italije. Ta dugogodišnja intenzivna djelatnost nalazi upotpunjenje osnivanjem, zajedno s dugogodišnjim učiteljem ocem Canalom, dobrotvorne ustanove za posrnule ili od društva odbačene djevojke pod nazivom Istituto di S. Maria del Pianto.⁵ A. Marović bila je ne samo jedna od glavnih osnivača Instituta, smještenog u bivšoj crkvi S. Maria dei Servi u predjelu Cannaregio, već i njegova dugogodišnja voditeljica, te utemeljiteljica ženske kongregacije, tj. reda Riparatrici del Cuore sacratissimo di Gesù,⁶ kojemu i sama pristupa, te time ispunjava mladenačku želju za zaređenjem. Institut je kasnije nazvan i »Sacra Famiglia«, ali je bio poznatiji pod nazivom Canal – Marovich, ili Istituto Canal dei Servi. Bio je to odgojni zavod za djevojke u opasnosti da izgube čast (*pericolanti*) ili koje su već posrnule, kao i za one koje su nakon krivičnog djela izdržale zatvor, a kao nečasne nisu u društvu mogle naći samilost i oslonac. A. Marović vrlo je uspješno upravljala Institutom 23 godine, do svoje smrti 3. listopada 1887. Svojom požrtvovnošću uspjela je pomoći brojnim djevojkama, zbog čega je bila vrlo poznata, a cijenili su je i najviši crkveni dostojanstvenici, pape Grgur XVI. i Pio IX. te kardinal Jacopo Monico, učeni mletački patrijarh koji je još od Aninih mladih dana, zadivljen is-

⁴ U nekim izvorima nalazimo podatak da je rođena 6. veljače, a u nekima 8. veljače.

⁵ Institut je službeno otvoren 1. studenoga 1864.; kamen temeljac bio je postavljen 30. lipnja 1862.

⁶ Kongregacija je osnovana osam dana nakon službenog otvorenja Instituta. U početku je red imao osam članica, a nakon nekoliko godina udružio se, unatoč Canalovu protivljenju, sa sličnim institutom u Milanu osnovanim na inicijativu misionara oca Carla Salaria i gospođe Caroline Orsenigo. Red je 1869. godine, uz nazočnost A. Marović u Rimu, odobrio sam papa.

krenošću i vjerom, podržavao posebice njezino umjetničko uobličavanje oduševljenja Bogom u slikarska, književna i glazbena djela. Ana se s kardinalom Monicom dopisivala duže od 15 godina i iz te korespondencije sačuvano je više od 1000 pisama.⁷ Talijanski povjesničar F. Apollonio uočio je u njima nešto od onoga što bi se moglo usporediti s pisanjem Terezije Avilske, Magdalene de' Pazzi ili Katarine Sijenske.⁸ Ta pisma predstavljaju *dolcissimi documenti* i podsjećaju na pisma koja je Franjo Saleški upućivao Ivani Franciski di Chantal.⁹

Umjetničkim se stvaranjem A. Marović počela baviti vrlo rano, zarana iskazujući svestranost izražavanja, okušavajući se u slikarstvu, glazbi i pisanju stihova. Autorica je brojnih glazbenih (kratkih) djela. Kako ih, međutim, nije potpisivala, većina je izgubljena, ali je – prema podacima koje donose njezini životopisci – poznato da su se skladbe izvodile u crkvama u raznim prigodama. Veću slavu donijeli su joj crteži i akvareli, te posebno svete slike, koje su zapazili brojni istaknuti hrvatski i talijanski povjesničari likovne umjetnosti.¹⁰ Ni brojni laici kojima je darivala slike¹¹ ni najstroži kritičari nisu mogli njezinim radovima osporiti umjetničku vrijednost.

Književnim se stvaranjem također počela baviti u ranoj mladosti. I tu je, kao i u slikanju i glazbi, davala oduška svojoj vjeri i nalazila utjehu neudovoljenoj mladenačkoj želji za uređenjem. Poseban poticaj i podršku u književnom stvaranju davali su joj Daniele Canal i Jacopo Monico, koji su i zaslužni da su djela Ane Marović, posebno pjesnički sastavi, izišli u javnost. Napisala je i brojna prozna djela nabožnog sadržaja. Prema ocjeni A. Signore, najbolje su rasprave: *Riflessioni sull'amor di Dio e Sulla vera devozione*¹² u kojima Ana otkriva svoje najviše kvalitete misliteljice i spisateljice, dok neobjavljene *Memorie* otkrivaju intimni život njezina velikog duha.¹³ Osim navedenih, Ana Marija Marović autorica je još nekoliko spisa: *Il mese di luglio consacrato a Gesù Redentore*, *Pie Conversazioni sulla vita di s. Dorotea V. M.*, *Lettere morali*, *Considerazioni cristiane sul vestito femminile*, *Regole proposte alle giovani per vivere cristianamente* te *Avvertimenti e preghiere per bene confessarsi e comunicarsi*. To su uglavnom knjižice pristupačne najširem

⁷ Kopija pisama Monico – Marovich čuvaju se u: Archivio della Curia Patriarchale di Venezia, fondo riservato, causa Marovich. Originali su u arhivu Istituto Marovich u Veneciji i u arhivu Istituto delle Suore della Riparazione u Milanu. Vidi: A. A. V. V. *La chiesa veneziana dal tramonto della Serenissima al 1848*, str. 102, bilj. 22; T. VALLERY, *nav. dj.*, 8.

⁸ F. APOLLONIO, *nav. dj.*, 72.

⁹ *Isto*, 62.

¹⁰ Iz bibliografije navedene u bilj. 1 i 2 izdvajamo radove o slikarici Marović I. Kukuljevića Sakcinskog, C. von Würzbacha, C. G. Heyera, G. Sabalića, F. Nanija Moceniga, Lj. Babića, E. Bénézita i K. Prijatelja.

¹¹ Austrijska carica majka Marija Ana naručila je od A. Marović 1845. sliku Gospe od Karmena za dvorsku kapelu u Schönbrunu. Kraljica je bila oduševljena slikom i pismeno je zahvalila Ani. Za papu Pija IX. izradila je 1850. sliku Blažene Djevice, koju je držao u svojoj spavaćoj sobi. Njezinim najljepšim djelom smatra se oltarna slika koju je 1850. izradila na platnu uljanim bojama za mletačku crkvu S. Maria del Pianto. Reprodukciju potonje donosi F. ZANOTTO u knjizi *I dipinti delle chiese di Venezia*, 1872., a bakrorezac Gandini izrađuje ju dvaput u bakru.

¹² A. SIGNORA, *nav. dj.*, 19.

¹³ *Isto*, 19. *Memorie*, također napisane na nagovor oca Canala, nalaze se u Archivio dell'Istituto Marovich u Veneciji, u kopiji *Memoria* koje je prepisao Giovanni Pisanello 1. kolovoza 1849. Vidi: A. A. V. V., *La Chiesa Veneziana dal tramonto della Serenissima al 1848*, 84.

vjerničkom čitateljstvu, objavljujane u više izdanja, a sadrže korisne upute o što boljem životu u vjeri i ljubavi prema Bogu i bližnjima. Popisu dodajemo i kratko djelo *Brevi cenni intorno ad una amoretta di nome Maria Clementina*, posvećeno djevojci umrloj u institutu Pianto 30 svibnja 1864.,¹⁴ te brojne molitve Isusu, Blaženoj Djevici Mariji i svecima, koje je sama sastavljala.

Poput proznih djela, i pjesnički sastavi Ane Marije Marović doživjeli su više izdanja. Najveća zasluga za njihovo objavljivanje pripada kardinalu Monicu, koji ih je, zadivljen istinskim oduševljenjem koje izbija iz pjesama, objavljivao bez njezina pristanka. Prva zbirka, naslovljena *Versi di Filotea*, objavljena je 1843.,¹⁵ a drugi dio zbirke objavljen je pod istim naslovom 1847. godine.¹⁶ Druga zbirka, naslovljena *Versi di Anna Marovich*, tiskana je 1850.,¹⁷ a treća – *Filotea. Versi* – 1852. godine.¹⁸ Posljednje izdanje objedinjuje prva dva, uz još neke nove pjesme te sadrži ukupno 82 soneta, 34 kanconete, 2 kancone i prigodni sastav u tercinama napisan u povodu smrti kardinala Monica. Ovom zbirkom Ana Marija Marović zaključuje svoj pjesnički opus započet 1834. godine.

Kako je već navedeno u bibliografiji radova, sonete iz prvog izdanja preveo je, po mišljenju kritičara vrlo uspješno, bokeljski kulturni i crkveni povjesničar don Gracija Ivanović. Ne umanjujući poetske vrijednosti Ivanovićeva prepjeva, no svjesni i činjenice da se vrlo često potvrđuje poznata izreka *traduttore – traditore* (»prevoditelj – izdajnik«), slobodni smo ponuditi doslovniju (proznu) parafrazu soneta. Kako bi se lakše slijedile autoričine poruke i misli, slijedit ćemo sadržaj soneta navodeći neke konkretne primjere utjecaja odnosno recepcije talijanske pjesničke tradicije, posebice Petrarce, Ariosta i Tassa.

Osnovna inspiracija i tema soneta Ane Marović jest ljubav prema Bogu i sve ono što ona sa sobom nosi: iskreni osjećaji vjere, ljubavi i sreće, ali i boli koju ta ljubav uzrokuje, nemogućnost bliskijeg kontakta s Bogom na zemlji te stoga i prizivanje smrti. Dio soneta posvećen je svetim sakramentima, poput pričesti ili ređenja. Povod stihovima najčešće su odlomci iz *Biblije*: psalmi ili prizori iz Novog zavjeta, posebice iz Isusova, Marijina i Josipova života. Posebnu skupinu čine prigodni soneti nadahnuti događajima iz autoričina života, primjerice njezin rad na slikama Majke Božje, očeva bolest, odbijanje prosaca i druge.

U prvom sonetu kojemu je moto latinski citat iz biblijskih psalma (LVI.II) *Exurge Psalterium, et cithara*, obraća se citri s molbom da joj pomogne što ljepše izraziti hvalu i oduševljenje Bogom, premda zna da On više cijeni iskrenu namjeru nego sam način provođenja u djelo. U drugom se obraća izravno Bogu, nazivajući svoje srce citrom, a osjeća je ži-

¹⁴ Venezia, tip. Antonelli, 1864.

¹⁵ *Versi di Filotea* pubblicate a Benefizio del Ristauero della Chiesa Votiva di S. Maria del Pianto in Venezia, Tipografia Molinari, 1843. Zbirka sadrži 51 sonet, 20 kanconeta i na kraju 2 soneta. Sonete iz ove zbirke na hrvatski je preveo don Gracija Ivanović, dijelom su objavljeni još 1935. (vidi bibliografiju u bilj. 2), a u posebnom izdanju s autorovim uvodom o životu i djelu pjesnikinje godine 1962. te ponovno 1997., s kratkim uvodom don Branka Sbutega.

¹⁶ U katalogu knjižnice Marciana u Veneciji nalazi se izdanje *Versi di Filotea*, parte seconda, Venezia, dalla tipografia di G. B. Merlo, 1847.

¹⁷ Tipogr. del Seminario Arcivescovile, Ravenna, 1850. Neki životopisci kao godinu II. izdanja navode 1849. Drugo izdanje sadrži 75 soneta, 29 kanconeta i 2 kancone.

¹⁸ III ed. con aggiunte. Venezia, Tip. Emiliana, 205 str.

cama koje je Bog ugodio da stvaraju skladan zvuk koji, premda primitivnim notama, izražava uzvišene misli. Nada se da će glazba njezinih osjećaja potaknuti, probuditi tu istu ljubav i u drugim ljudima. Ostali soneti s istom temom iskazuju autoričinu želju da vidi Boga (soneti V i VI), ali On to ne dopušta, što u njoj izaziva ogorčenje i žudnju za smrću. Posebno je zanimljiv sonet V, u kojem se najprije opisuje idilični ugođaj u prirodi, gdje ona na stablu ispisuje ime »svog zlata«, u čemu prepoznajemo najprije utjecaj Petrarce, a zatim i Ariosta i Tassa:

Desiderio di veder Dio

*Nella stagione, in cui la messe d'oro
Cade al rotar del curvo acciar tagliente,
Io fuggendo del sole il raggio ardente,
Sedeami all'ombra d'un antico alloro.*

*Sul grosso tronco avea del mio tesoro
Inciso il nome, e 'l rileggea sovente:
Al cor cercando, e a l'affannata mente
Quel, che solo in Lui trovo, almo ristoro.*

*Quindi esclamava: oh mio dolce Diletto!
Quanto ancora quest'alma prigioniera
Vorrai che chiusa mi rimanga in petto!*

*Deh se l'amasti, quando ancor non era,
Sciogli i suoi nodi, e del tuo divo aspetto
Mostrale il lume, cui sol brama e spera.*

Lako je na samom početku pjesme, a i poslije, u izrazu »alma prigioniera«, uočiti utjecaj F. Petrarce:

*Ne la stagion che 'l ciel rapido inchina
verso occidente e che 'l dì nostro vola...¹⁹*

U sceni urezivanja imena ljubljenog na stablima u prirodi prepoznajemo ljubavnu igru Angelice i Medora iz Ariostova *Bijesnog Orlanda*, tragovi koje prouzrokuju Orlandov bijes:

*Fra piacer tanti, ovunque un arbor dritto
Vedesse ombrare o fonte o rivo puro,
V'avean spillo o coltel subito fitto;
Cosi, se v'era alcun sasso men duro.
Ed era fuori in mille luoghi scritto.
E così in casa in altri tanti il muro,
Angelica e Medoro, in varî modi
Legati insieme di diversi nodi.²⁰*

¹⁹ F. PETRARCA, *Il Canzoniere*, Milano, 1966., Canzone V/Rima L, 105. Utjecaje talijanskih pjesnika (Petrarce, Tassa, Metastasia i drugih) na poeziju Ane Marović obrađuje G. CAUZZI u radu navedenom u bilj. 2.

²⁰ L. ARIOSTO, *Orlando furioso*, Milano, s.a., Canto XIX.

Kao nadahnuće mogla je poslužiti i idilična scena Erminie s pastirima iz Tassova spjeva *Oslobodeni Jeruzalem*:

*Sovente, allor che su gli estivi ardori
Giacean le pecorelle all'ombra assise,
Nella scorza de' faggi e degli allori
Segnò l'amato nome in mille guise;
E de'suoi strani ed infelici amori
gli aspri successi in mille piante incise;
E in rileggendo poi le proprie note
Rigò di belle lagrime le gote.²¹*

Autoričina je jedina goruća želja vidjeti Boga, biti s njim, no svjesna je da joj on to ne dopušta. Tješi se na zemlji posjećujući njegov hram. Kad joj je i to uskraćeno, vrlo je tužna, primjerice u sonetu VIII. koji nosi naslov *L'amor di Dio vince ogni difficoltà* («Ljubav prema Bogu pobjeđuje sve teškoće»), sastavljenom u vrijeme poplave, kada nije mogla izići iz kuće. obraća se moru, koje joj uzalud zatvara venecijanske putove do Božjeg hrama. Njezina duša teško podnosi tu kaznu i jedva čeka sunce. No ni ocean je ne bi mogao spriječiti. Prešla bi ga bez straha samo da dođe do Boga, jer nema toga što ne bi pobijedila da bude s Njim. Sonet završava parafrazom poznate izreke *Amor vincit omnia*: »Che tutto sfida e tutto vince amore«, jer ljubav pobjeđuje sve.

U desetom sonetu, pod naslovom *Solo in Dio si trova il riposo dell'anima* («Samo se u Bogu duša odmara»), opisuje svoje raspoloženje noću kada priroda šuti uronjena u mir i obamrlost i kada njezin duh bdije i uživa u razgovoru sa svojom slatkom ljubavi. Ljubav prema Bogu usrećuje svaku dušu koja mu se prepusti, što je i opisano u sonetu XXII (*Felicità di chi ama Dio* – »Robinjica Božje ljubavi«), u kojem prepričava vlastito iskustvo kad joj je Bog rekao da mu se prepusti probivši joj srce ljubavnom strijelom i utisnuvši na njem Isusovo ime kako bi se znalo kome pripada. Uživajući u toj ljubavi, autorica je pre-sretna i blagoslivlja dan kad je spoznala Boga. Željela bi biti u stanju da Boga više ne može uvrijediti (sonet LVII – *Desiderio di essere in istato da non poter più offender Dio*). Čudi se zašto joj Bog ne odnese srce sa sobom, kad ga je već ranio, i zašto ga ne otrgne iz ovog izdajničkog svijeta koji mu želi ukrasti sve duše. Upućuje Isusu želju (sonet LVIII – *Desiderio di portar Gesù sempre scolpito nel cuore*) da na srcu nosi samo njegovo ime isklesano oštrim čelikom, kako bi svima izvana bilo jasno tko je gospodar te duše koja izgara samo za njega i koju on svojom ljubavlju vječno uništava:

*Così fora a ciascun palese almeno,
Che sol Tu sei de l'alma mia Signore,
E de gli affetti miei sol reggi il freno.*

*Ma se far nol poss'io, puo farlo amore,
Quel divo Amor, che per Te m'arde in seno,
E dolcemente mi distrugge il core.*

²¹ T. TASSO, *La Gerusalemme liberata*, Milano, s.a., Canto VII, sestina 19, str. 123.

Srce je nesigurno pod utjecajima dok stoji slobodno između dobra i zla. Stoga u sonetu LXI (*Desiderio di unirsi a Dio*) ponovno priželjkuje smrt, da to srce što prije izgubi »fatalnu slobodu« izbora i da što prije dođe k Bogu na srebrnim krilima golubice koja bi se vinula u njegovo krilo, krilo onoga koji je za nju podnio na križu ljutu smrt. Otkrila mu je tu svoju želju, ali on ju je stalno držao na zemlji, i ona je još uvijek tu gledajući nit koja je još steže dok joj se pogled čeznutljivo uzdiže k zvjezdanom nebu:

*E in terra io sono, e sospirando il laccio
Miro, che ancor mi stringe, indi lo sguardo
Levo del cielo a la stellata volta;*

*E d'amoroso duol mentre mi sfaccio,
Prego il mio Ben per quella fiamma, ond'ardo,
Che a sè mi tragga d'ogn'impaccio sciolta.*

Živeći na ovom svijetu žudi za nebom. Njezino izgoreno i od slatke ljubavi istrošeno srce, slijedeći biblijski citat *Vivo jam, non ego; vivit vero in me Christus* (Gal. 2, 20), govori joj da na zemlji ne živi ona, nego Krist u njoj (sonet XXV – »U meni živi Krist«):

*Io vivo sì, ma non son io che vivo,
Vive in me Cristo: me lo dice il core
Arso e consunto da quel dolce amore,
Di cui spesso ragiono, e canto, e scrivo.*

*Cristo in me vive: e sol per Lui giulivo
Il cor balzami in petto a tutte l'ore;
Nè più moto egli avria, senso o calore,
Se un istante di Lui restasse privo,*

*Come in suo trono in esso siede, e regge
Tutti gli atti, gli affetti, e i pensier miei,
E dolcemente dà lor norma e legge.*

*Io, dicendo mi va, son la tua vita,
Tu in me respiri, in me ti move, e sei,
E in te son io, finchè a me resti unita.*

I ovdje lako uočavamo utjecaj F. Petrarce koji je također nad svojim osjećajima dugo razmišljao, pjevao i pisao. U posljednjem stihu prve strofe prepoznamo njegovo ispitiva-nje vlastite unutrašnjosti iz soneta *Solo e pensoso i più deserti campi*:

*...ch'Amor non venga sempre
ragionando con meco et io co llui.²²*

Treća pak strofa podsjeća na njegov sonet *Passa la nave mia colma d'oblio*:

et al Governo siede il Signore, anzi il nimico mio.²³

²² F. PETRARCA, *nav. dj.*, sonet XXXV, str. 86.

²³ *Isto*, sonet. CLXXXIX, str. 295.

O ljubavi prema Bogu i Božjoj ljubavi prema njoj ili prema drugima, autorica piše i u sonetima XII, XIII, XVI, XLIII, XLVIII, iznoseći različite aspekte i posljedice te ljubavi. Primjerice, križ, koji nas poučava da volimo Boga i podnesemo bilo kakvu muku naziva »blaženo drvo«, priželjkujući da stalno bude sjedinjena s njim, jer on je taj koji svima daje snagu da s lakoćom podnesu bilo kakav napor (sonet XII – *La Croce insegna ad amar Dio, ed a soffrire qualunque travaglio* – »Pred križem«). Od njega dolazi istinska sreća, a ne od svijeta (XIII – *La vera felicità non viene dal mondo, ma da Gesù Cristo* – »Nad obmanama svijeta«). Autorica se obraća ljudima pitanjem »Zar mislite da su istinska zadovoljstva koja treba slijediti laskave pjesme, raskalašeni plesovi ili lažne radosti mračnih izvora, ili zlato, časti, materijalna dobra?« Ako je tako, ona to prezire i bira siromaštvo svog Dobra, križ i njegove patnje jer on daje pravu istinsku radost, koja ne kvari, i daje istinsku hranu, a ne otrov koji, obećavajući hranu, nudi zemaljski svijet:

Mentre ambrosia prometti e dai veneno.

Za zemaljske patnje, koje svijet obično tumači kao Božju kaznu, autorica kaže da su često znakovi Božje ljubavi prema duši koja ih podnosi, pa i upućuje poziv svojoj duši da se trgne i izdrži trenutke patnje te da se ne boji da ju je Bog prezreo. Naime, on se samo malo »pravi«, ali je voli još većom snagom (sonet XVI – *Le desolazioni di spirito sono spesso indizi dell'amor di Dio verso l'anima, che le soffre.* – »U trenutku klonulosti«):

*Lasciarti Ei finge, e si nasconde un poco,
Ma t'ama allor con più cocente affetto.*

Ako se Krist i skriva, to ne znači da nije prisutan, kao što i u trenutku pomrčine crna sjena sakrije Sunce, koje svijetu znači život, što ne znači da Sunca i dalje nema. Njegovo svjetlo nije ugašeno niti oslabljeno (XLIII – *L'Eclissi*). Upravo tako i Krist se skriva pod tajnim velom u siromašnom kruhu, ali njegova slava ostaje kakva jest na nebu, velika i neizmjenjiva. On se skriva kako nas njegova svjetlost ne bi zaslijepila, kako bi prema njemu slaba zjenica Adamova potomstva mogla bez straha uputiti pogled.

Duša teško podnosi odvojenost od Boga, ili njegovu ljutnju, pa ga autorica (sonet XLVIII – *La maggior pena di un'anima* – »Molitva milosrdnom Ocu«) moli da svojom pravednom kaznom ili ljutnjom izmori, rani izdajničko tijelo, koje je krivac za počinjene grijeh, ali da oprosti duši, odnosno da i dalje zadrži u njoj ljubav prema Njemu. Trpjet će ona sve kazne samo da joj i dalje dopusti da ga ljubi, jer je to najveća patnja njezine duše. Tijelo je to koje je slabo, a zemaljski svijet pun je iskušenja i nastoji svrnuti duše s pravog puta. U sonetima XI, LIX, LX, LXVIII, LXIX, LXXIV upozorava na zla koja svijet nudi i poziva duše da zajedno s njom uživaju u ljepoti Božje ljubavi. Povod je npr. tek rođeni Isus, koji svijet poziva da ga ljube (XI – *Gesù bambino invita ognuno ad amarlo* – »Pred jaslicama«). To djetesce, *caro e grazioso Pargoletto* koje majka Marija ljubi, zapravo Riječ Božja začeta u njoj Božjom ljubavi, konačno se rodila pod tamnim krovom betlehemskog skloništa kao malo siromašno dijete koje je uzelo naš oblik da bi nas poslije svojom žrtvom spasilo od smrti i grijeha. U trenutku rođenja traži od nas samo da ga volimo. One koji vole Boga, i srca su im probodena božanskom strijelom (*cui trafisse il dardo*), a sebe ubraja među njih, smatra sretnima i poziva ih da istu ljubav probude i u drugima, da im objasne kako je varljiv zli svijet te kako su sretni oni koji taj svijet prezru (LIX – *Alle ani-*

me innamorata di Dio – »Dušama zaljubljenima u Boga«²⁴). Grešne duše kori zbog slavljenja plesačice Salome – Herodijadine kćerke, uoči navještenja Blažene Djevice Marije (LXVIII – *A coloro che festeggiarono una ballerina nella notte antecedente all'Annunziazione di Maria Vergine* – »Onima koji su noć uoči navještenja Djevice Marije slavili jednu plesačicu«), kada je riječ postala čovjekom. Tu plesačicu štiju, a za ovu milosrdnu i dobru morską zvijezdu drže zatvorena srca i usne. Pita ih, koristeći se opet Petrarčinim riječima: Zašto prosipaju blaga za onim što im zapali srce plešući, a zaboravljaju jedinu veliku ženu?

*Perchè spargere a nemi oro e ghirlande
Per colei che danzando il cor vi fura,
E la Donna obliar, che sola è grande?*²⁵

Poziva grešnike da se sklone u Isusovo sveto srce, na izvor milosti, jer Isus drži otvorene ruke, spremne da prime grešnike u njihovu pokajanju. Srce mu je nažalost ranjeno tisućama prijestupa i zlodjela, no ipak je svojom žrtvom na »bolnom brdu« (Kalvarija) pobijedio srdžbu i, štoviše, nakon toga omogućio svakome sigurno prihvatilište u svom srcu i spreman je zaboraviti sve nevjere (LXIX – *Sulla cerimonia delle Ceneri* – »Pepelnica«). Potrebno je ljubiti Boga jer, kaže autorica, onaj tko ne voli Boga, ne može razumjeti što je Božja ljubav. U sonetu LXXIV, koristeći pripovjednu formu, pojašnjava i ističe na kraju da taj vrhunski osjećaj ne može opisati nikakvim riječima, nego ga treba doživjeti:

*Se comprenderlo vuoi, fa che 'l tuo core
In se ne accolga una scintilla almeno,
Chè mal comprende chi non ama amore.*

U opisima ljubavi prema Bogu, odnosno u opisima stanja duše, česte su usporedbe s prirodom. Prirodne ljepote i pojave obično su polazište i uvod u razmišljanje o Bogu i u njemu upućene hvale. U sonetu IX autorica uspoređuje svoju ljubav s leptiricom koja leti oko svjetla i na kraju si sprži krila, ali se ne može oteti njegovoj privlačnosti. Jednako tako vuče je ljubav prema Bogu, njezin se duh želi utopiti u njoj i neće imati mira dok se to ne dogodi. Za razliku od leptirice, ona neće umrijeti u bolima ako se previše približi plamenu, nego će njezin duh dobiti novu energiju, a smrću će dobiti ljepši život, jer je Božja ljubav plamen koji oživljava.

Jutarnja atmosfera ranog proljeća, tišina, mirisom šumskih cvjetova osvježeni zrak i poj ptica koji golica uši i razveseljava šumu u kojoj obično sama šeta, pobuđuju u pjesnikinji radosne uzvike, pjesmu hvale koja bi trajala cijeli dan, a ne samo ujutro (XVII – *Desiderio di avanzare nella virtù* – »U rano jutro«). U sonetu XXVII (*Come si scampi dalle insidie del mondo* – »Sotonske napasti«) daje cijelu alegorijsku sliku opisujući svoju mladost kao *l'april de l'età*, u čemu opet otkrivamo utjecaj Petrarce. Božju svjetlost uspoređuje s munjom, život s idiličnom zelenom livadom punom cvijeća i izvora, između kojih se

²⁴ Naslovi soneta iz prvog izdanja navode se u Ivanovićevu prijevodu, a za ostale donosimo vlastiti prijevod.

²⁵ Petrarca izraze *nembo, oro, ghirlande* koristi u drukčijem kontekstu, u reminiscencijama na Lauru uz potok, što opisuje u kanconi *Chiare fresche e dolci acque*. Vidi: F. PETRARCA, *nav. dj.*, Canzone XIV, 213–215.

provlači okrutna zmija, naravno simbol zla, potpomognuta tisućama napetih konopa i strmih provalija. Samo istinski ljubitelji Krista mogu zdravi izaći iz takvih opasnosti.

Psalam 143,6 (*Anima mea sicut terra sine aqua tibi*) povod je sonetu XXIX u kojem se duša bez Božje ljubavi uspoređuje s vrtom za vrijeme ljetne suše, kojemu nebo uskraćuje svježinu pa ne izbije ni jedan cvijet i biljke ostaju bez lišća. Kako vrt oživi i probuja nakon prve kiše, tako se i duh obnovi obasut blaženom živošću Božjeg milosrđa. Kristova je ljubav ljetna kiša, čovjek bez ljubavi usahli je vrt. I sljedećem je sonetu povod biblijski psalam (Ps 41 *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus.*). Tu se duša uspoređuje sa žednim jelenom koji u šumi traži izvor, pa ako ga ne nađe, zabrinut i tužan uzdiše. Ako ne pronade svoj izvor, tj. Boga, tužno uzdiše i doziva ga, a ako joj on pobjegne, ona ga slijedi i više:

*T'arresta ohimè! Che il desolato core
Viver da te diviso ah! non si fida;
Da te che sei del viver suo l'autore.*

Biblijski citat povod je i XX soneta (Cant. VI. 16 *Surge Aquilo, et veni Auster*) u kojem se zaziva sjeverni vjetar, nositelj snijega i leda, da nestane, a da grudi dođe ugrijati nježni južnjak, nositelj Božje ljubavi:

*O di nevi, e di ghiacci apportatore,
Fuggi, ah fuggi, aquilon, dal mio cospetto,
E vien tu solo del divino Amore,
Austro soave, a riscaldarmi il petto.*

*Al tuo soffio vivifico il mio core,
Ch'ora è suol nudo, cangerà d'aspetto,
E bei fior produrrà, che al mio signore
Con la fragranza lor daran diletto.*

*Sbocceranno al fulgor de'suoi be'rai
Candidi gigli, e rose porporine,
E giacinti, e narcisi alteri e gai.*

*Deh spira, Austro gentil: le fredde brine,
Che aquilon vi recò, duraro assai:
Il tuo dolce tepor le stempri alfine.*

Uočljiva je, u načinu obraćanja Bogu i vjetrovima, i recepcija Metastasia, odnosno Arkadije.

Pjesnikinja ne zaboravlja ni snijeg, koji pobuđuje želju za još većom bjelinom i čistoćom njezine duše kako bi bila dostojna primiti Gospodina, odnosno, u tjelesnom smislu, bijelu hostiju. Boji se, međutim, da joj u grudima vlada samo led, no isto tako zna da će ga toplina Božje ljubavi rastopiti kako bi izišao iz očiju sa suzama (XLII – *La Neve* – »Taj snijeg je kao duša«):

*Così de l'amor tuo la viva face
Questo gelido cor tanto riscalde,
Che sciolto escami in lagrime da gli occhi.*

Slična razmišljanja prisutna su i u sonetima XXVI (*Grande amore di Gesù Cristo nell'istituzione del Santissimo Sacramento* – »Zora Euharistije«) i XXVIII (*Dalla Risurrezione di Gesù Cristo si passa a considerare il Ss. Sacramento* – »Uskrs pred Euharistijom«), u kojima se opisuju ljepota i učinak svete pričesti koja ledena srca zapaljuje vatrom, što je još jedan od vrhunskih dokaza Isusove ljubavi prema nama. Isus je ne samo mučen i prolio krv za nas (*sangue grondar da le squarciate vene*), nego sada hrani smrtnike znakom svojeg tijela i ljubavi na velikoj gozbi. U sonetu XL (*Desiderio di onorare il Ss. Sacramento* – »Razmatranje pred oltarom«) izražava se i želja za slavljenjem sakramenta svete pričesti, najprije iskazima zavisti prema svijećama koje gore tako blizu Boga, prema cvijeću koje ukrašava oltar i šalje ugodne mirise. Autorica je nesretna i srami se što i ona nije u stanju tako djelovati na okolinu nakon sakramenta svete pričesti, kada joj u grudi dođe Gospodin. Boji se, naime, da je nedostojna toga i da umjesto ugodna mirisa Bog u njoj osjeća samo smrad njezinih poroka i ne nalazi toplinu i svjetlo svijeća, već hladno i okamenjeno srce.

U već spomenutom sonetu XXVIII, preuzimajući ulogu anđela, obraća se Marijama pred Isusovim grobom: Uzalud ga tražite. Našao je vječni život i slobodu. Ako ga želite pronaći, otiđite u hram gdje se on zadržava pod mističnim velovima šireći iskre svog milosrđa oko izabranog stola i privlačeći tisuće i tisuće srca te nudeći ne uzburkane kapi lažnog zadovoljstva, nego pravo bogatstvo svojih radosti (*di falso piacer torbide stille, ma de le gioie sue la piena immensità*). Premda svjesna ljepote ljubavi prema Bogu tu na zemlji, autorica je također svjesna da zemaljski oblici sjedinjenja s Bogom nisu dovoljni. Njezina je ambicija veća, njezina žudnja za Bogom tolika da može biti utažena tek na nebu. Stoga, svjesna da to i nije baš kršćanski, ponovno priželjkuje smrt. Slikovito je priziva da otrgne stabiljiku njezina života (VI – »Na krilu ljubavi«) i naziva je dragocjenom utjehom duše, koje se ne boji nitko tko istinski ljubi Boga. Taj poziv posebno je nadahnut u sonetu XIV (»Radost u smrti«), moto kojega je *Desiderium habeo dissolvi et esse cum Christo* (Fil 1,25.). Sonet se toliko bio svidio kardinalu Monicu da je htio da mu to čitaju na samrti.²⁶

*O morte, o prezioso almo conforto
Di chi pompe sdegando, onori, e fama,
sol le povere insegne apprezza ed ama
Del divo Amor, per noi trafitto e morto;*

*Non così navigante agogna il porto,
Come quest'alma Te sospira e brama:
Vien dunque, e se crudele altri ti chiama,
Non paventar da me sì grave torto.*

*Anzi pietosa io ti dirò, soave
Consolatrice, e di letizia oggetto:
Chè un amante di Dio morte non pave.*

²⁶ G. CAUZZI, *nav. dj.*, 147.

*Vientene, che per gire al mio Diletto
Ogni indugio mi par molesto e grave.
Su, vibra il colpo omai: vedi che aspetto.*

Utjecaj F. Petrarce vidimo u korištenju izraza *prezioso dono conforto, navigante, porto*, ali i u samom prizivanju:

*Dunque vien, Morte, il tuo venir m'e caro,
e non tardar, ch'egli e ben tempo omai...*²⁷

Nesretna ljubav uzrokuje isti poziv i u Danteovu djelu *Novi život*:

*Ond'io chiamo la Morte,
Come soave e dolce mio riposo.*²⁸

Tijekom teške groznice (sonet XV – *Desiderio di morire, e rassegnazione a vivere secondo la divina volontà* – »Neispunjena nada«) autorica se nadala da će se Smrt smilovati i da će tako doći do svog najvećeg Dobra, ali nadvladavši bolest zalaganjem »okrutnog« liječnika, koji ju je izliječio pustivši joj krv iz vena, razočarana je što mora ostati tko zna koliko još u ovoj dolini plača u kojoj je provela već 25 godina (5 *lustr*). Miri se na kraju s tom sudbinom, iako nerado.

Smrt ponovno otvoreno priziva u XVIII. sonetu (*Invito alla Morte* – »Optužujem Smrt«), koreći je zbog sporosti i neodlučnosti u uslišenju njezinih želja:

*Morte, che sempre frettolosa sei
A colpir chi t'abborre, e ti paventa,
Perchè tanto a far paghi i voti miei
Meco ti mostri irresoluta e lenta?*

Prije ju je nazivala tješiteljicom, spasiteljicom, slatkom utjehom svakog srca koje se želi na nebu sjediniti s Bogom, a sad, vidjevši njezinu nezahvalnost, mijenja stil nazivajući je tiraninom, gluhom i jednako okrutnom i prema onima koji je mrze i prema onima koji je ljube. Na te srdite riječi Smrt odgovara u sljedećem sonetu (*Risposta della Morte* – »Smrt mi odgovara«), napominjući da je već nekoliko puta pokušavala udovoljiti njezinoj želji, ali joj je s neba došla zapovijed da to ne učini. Progovara ovdje Anina ambicija ili možda želja da bude kao neki dosadašnji velikani za koje se zalagalo samo nebo, pa poput začuđenog Dantea kojemu Vergilije objašnjava nebesku intervenciju za spas iz šume zla,²⁹ kaže:

*»La forza mi si oppose di Colei«,
Che il Ciel fa lieto, e 'l tartaro sgomenta...*

Smatra se štíćenicom za koju intervenira sama Blažena Djevica Marija, jer Ana ima misiju na zemlji. Dakle, samo nakon tako uzvišene intervencije, više ne priželjkuje smrt, nego smirenom radošću prihvaća povjerenu joj misiju. Želja za boravkom na nebu ispunit će

²⁷ F. PETRARCA, *nav. dj.*, sonet CCC, str. 500.

²⁸ DANTE ALIGHIERI, *La Vita Nuova. Il Convivio. Il Canzoniere*, Milano, s.a., 34. pjesma, str. 67. I prije, u 23. pjesmi (str. 53), opisuje Smrt riječima: *Morte, assai dolce ti tegno* (»Smrti, držim te poprilično slatkom«).

²⁹ Usporedi II. pjevanje *Pakla*, stihove 52–54, 94–96.

joj se tek u prelijepom snu (sonet LXVII – *Un sogno*) u kojem joj Preteča (sv. Ivan Krstitelj), u ozračju skladnih zvukova i pjesama, pokazuje, okruženog nebeskim svecima, bijelog jaganjca poprskanog svježom krvlju: to je Isus koga ona želi zagrliti, ali je u tom trenutku prekida buđenje.

U posebnu skupinu mogli bi se uvrstiti soneti s temama iz Novog zavjeta, koji obrađuju Isusov život i muku te ulogu Marije i Josipa u njegovoj zemaljskoj misiji. Najbrojniji su oni posvećeni Isusu Kristu na križu (III, VII, XXIII, XXVIII, XLIX, LXXIX, LXXX). Autorica je nesretna vidjevši njegovo tijelo, koje se ne srami nazvati lijepim, pridajući mu zemaljska obilježja, i nije joj jasno da za toliku žrtvu Isus od nje traži zauzvrat samo ljubav, a nikakvo materijalno dobro (III – *A Gesù crocifisso* – »Razgovor s Raspetim«). Njegova muka i smrt u njoj pobuđuju strah od sudnjega dana jer zna da je srcu bilo teško i to malo što on traži, pa je učinilo malo dobra a puno zla. Tješi je činjenica da je Krist podnio tolike muke samo kako bi nju izveo na pravi put i kako bi shvatila beskrajnu vrijednost njegove žrtve (VII – *Speranza nella passione e morte di G. C.* – »Ufanje u muku i smrt Spasiteljevu«).

Razgovor autorice i uskrsloga Krista u sonetu XXIII naslovljenom *Per l'ascensione di Gesù Cristo* (»Gospodin uzlazi na nebo«), nalik je razgovoru pravih ljubavnika. Ona ga nesretna moli da ne odlazi, ili ako već ide, da je povede sa sobom, a Isus odgovara da ne odlazi za dugo, već samo pripremiti joj mjesto među svojim najvjernijima. Opet progovara Anina ambicija i individualni plan Isusove brige samo o njezinoj duši. Raspetome se ponovno obraća u povodu Velikog petka (XLIX – *Nel Venerdì Santo a Gesù crocifisso* – »Na Veliki petak«), dana velikog bogoubojstva (*deicidio*), pitajući se tko mu je čavlima prikovao ruke i noge za to drvo patnje (*tronco di tormento*) i prezira i okrunio bodljama glavu koja je trebala biti ovjenčana najljepšim vijencem. Boji se da je to djelo i njezina nezahvalnog srca, koje sada vene i jauče misleći na užas svog zlodjela. Prolijevajući more suza, budući da ljagu ne može sprati svojom krvlju, htjela bi barem izdahnuti kraj križa.

U sonetu LXXIX (*Sulla morte del N. S. Gesù Cristo* – »Smrt našega Gospodina Isusa Krista«), prisjećajući se trenutka Isusove smrti, kad je dušu ispuštao u ruke svog Oca, dok je očajna Majka Marija u svoje srce pohranjivala njegov drhtavi posljednji glas, opisuje bijes i bol u paklu, predvođenom kraljem tartarskih skupina (*tartare squadre*) koji je bijesno drhtao. On, koji je tolike duše smjestio u duboke i mračne kanale (autorica koristi Danteov izraz *bolge*), okupio je svoju paklenu svitu pozivajući je na rat protiv Raspetoga. Želio je da čovjek prezre Isusovu muku, sudbinu i vječno kraljevstvo koje mu je tim činom priskrbio, i tada bi Kristova muka bila uzaludna. Međutim, već u sljedećem sonetu, autorica odgovara da će to biti moguće postići samo za one koji su već zaboravili nebo i čeznu samo za zemljom i njezinim dobrima. Isus nije umro uzalud za one hrabre čiste, ponizne duše – heroje vjere koji su pobijedili iskušenja Sotone, dobivši od božanske hostije snagu da se odupru bijesu tartarske svite. Te duše poručuju svima iz neba da slijede Krista, jer zbog njega su tu na nebu blažene, i njihov je život došao iz njegove smrti.

Još jednoj biblijskoj sceni posvećen je sonet XXXI, naslovljen *Apparizione di Gesù Cristo alla Maddalena* – »Objavljenje Krista Magdaleni«. Prepričava se dirljiva scena Magdalenina plača nakon Kristove smrti. Neutješna što su oteli gospodara njezine duše, moli čovjeka nalik vrtlaru da joj otkrije gdje je Isus, kako bi otišla tamo i ostala uz njega, a kad

joj se taj vrtlar obrati i ona prepoznata slatki glas, od radosti ne može uzviknuti. Htjela mu je poljubiti i zagrliti stopala koja je nedavno zalila suzama (*lacrimoso umore*), ali joj on to zabrani i nestade.

U prvome od soneta posvećenih Majci Božjoj (XXXII – *L'immacolata concezione di Maria Vergine* – »Marija«) opisano je bezgrešno začeće Djevice Marije, nositeljice radosti cijelom svijetu, koju je paklena zmija željela podrediti sebi, ali joj ona svojom nogom hrabro gazi oholu glavu, ispunjavajući tako staro proročanstvo da će nakon mnogo godina jedna velika žena trijumfirati nad zajedničkim neprijateljem, što je običnom smrtniku samo najava velike pobjede nad silama zla i najava vječne radosti.

Sljedeći sonet posvećen je Marijinu rođenju (*La natività di Maria*), što nije tako česta tema pjesama religioznog sadržaja. Opisuje se slavlje cijelog neba na prvi slatki Marijin plač, a sotonska zmija, kojoj je Marija zgazila oholu glavu, povukla se uznemirena i konsternirana, uz riku se pitajući koja je sad to žena koja joj je već pri rođenju tako mrska, i hoće li zbog nje završiti njezino – đavlovo kraljevanje. I nije se uzalud bojala, jer je upravo njezino božansko potomstvo trijumfiralo nad mračnim ponorom, a ona je poput lijepe zore prethodila vječnom Suncu (Isusu).

Riječi sv. Bernarda povod su sonetu koji slijedi (XXXIV): *Virginitate placuit, humilitate concepit*. Opisuje se priroda, posebice ljubičica na početku travnja, koja među lišćem skriva cvijet šireći okolo blaženi miris i pozivajući nježnu ruku, što bismo u duhu pjesništva »slatkog novog stila« (*dolce stil nuovo*) mogli protumačiti kao *cuor gentile*, srce već po rođenju sposobno osjetiti pravu ljubav. Marija je također tako ponizna. Skriva veliki sjaj svojih vrлина pred zlima, a priskrbila si je ljubav samo onih koji cijene tu poniznost i sami su skromni. Više od netaknute bjeline bezgrešnog ljljana ta skromnost ju je učinila dragom Bogu među svima drugima pa je i izabrao da se njegov Sin, od istoga Božjeg mesa napravljen, iz njegove utrobe po njoj rodi.

Obraduje se zatim poznata scena Marijina navještenja, čest motiv knjižvenih i slikarskih djela (XXXV – *L'annunziazione di Maria Vergine*). Nakon uvodnog opisa mjesta događanja, Marijine osamljene sobe, prelazi se na njezino duhovno stanje, odnosno otvaranje srca prema Bogu te skromne nazaretske Djevice (*l'umile Nazarena Verginella*). Navode se njezine riječi kojima izriče želju da ona bude ta koja će biti majka svom Gospodinu, što bi je učinilo izuzetno sretnom. Upravo u tom trenutku pojavljuje se anđeo donoseći joj vijest kojom biva uslišana njezina želja:

*L'Angelo in questa le si affaccia e dice:
Ave, o piena di grazia, è a te concesso
L'onor d'esser di Dio la genitrice.*

Naravno da je Marija kao majka Božja presretna zbog učinjene joj časti, ali Marija ljudsko biće – majka, premda prihvaća namijenjenu joj ulogu, teško se miri sa sinovljevom smrću. Svjesna je, međutim, da je to Božja volja i da je time spašeno čovječanstvo. O njezinoj jakosti, posebice pod križem, govore soneti L (*Fortezza di Maria a pie della Croce* – »Razgovor s Majkom žalosti«) i LI (*Risposta* – »Odgovor«). U prvome autorica pita Mariju kako može bez suza, ne mijenjajući izraz lica, gledati potresnu scenu na križu raspetog svoga Sina, jedini plod njezine utrobe, kojeg je beskrajno ljubila, a da joj se srce ne slomi, kad se na tu scenu ražalošćuje nebo, drhti zemlja i zatamnjeno sunce jeca. Marijin

je odgovor jednostavan: njezinu je dušu, dok je gledala sinovljevu muku i vidjela ga krvavog, blijedog, plavog i ružnog, poput mora preplavila gorka bol. Ali budući da je znala kako je tako spašen čovjek, premda po cijenu smrti, i pobijeđen Lucifer, pomirila se i zavoljela zapovijed ispisanu na nebu, tako da je i sama priželjkivala da za taj cilj njezin sin bude tako okrutno ubijen.

Presvetoj Mariji, koristeći latinski citat *Sub tuum praesidium confugimus, sancta Dei Genitrix*, autorica se obraća u sonetu LIV smatrajući je ljepšom od mjeseca i uzvišenijom i jasnijom od jutarnje zvijezde te je naziva jedinom zvijezdom našega života koja osvjetljava i označava put prema luci, i jedinim svjetionikom našega života. Upućuje joj molbu da pogleda na nju grešnu, sad kad je pokajnički došla, te da je pokrije jednim krajem svog ogrtača i zaštiti od zasluženog prezira neba:

*Vergine della luna assai più bella,
E de l'astro del dì più eletta e chiara,
Del mar di nostra vita unica stella,
Che del porto la via segna e rischiara;...*

I ovdje u prvom stihu možemo uočiti utjecaj Dantea.³⁰

Koristeći latinski citat: *Fac me tecum pie flere*, Djevici se obraća i u sljedećem sonetu. Izražava ponovno svoje priznanje i pokajanje zbog grijeha, moleći da joj ona, Kraljica blaženih srdaca kod božanskog sina izmoli pomilovanje. I ako je ne dirne plač grešnice, moli je da izvuče snagu i moć iz boli koja ju je priljubila uz Krista:

*Che te trafisse al Crocifisso accanto
ma col volto e col core umile e prono.*

Mariji se obraća i u stihovima sljedećeg soneta, s biblijskim citatom: *Eja mater fons amoris.../ Fac ut ardeat cor meum/ In amando Cristum Deum*. Naziva je lijepom Marijom i u danteovskom stilu govori kako ona pod svojim nogama ima zvijezde (vrteće kugle zvijezda) koje su joj sve podređene:

*E quante son fra gli stellati giri
Tutte hai soggette le beate schiere*

Moli je da se sažali nad njezinim uzdasima i da snagom svojih molitava postigne naklonost svoga Sina prema autorici; neka izmoli od njega da joj strijelom ljubavi probode srce i zapali u njemu vatru. Sigurna je, iako je formulacija upitna, da joj to Majka, toliko slatka, sveta i milostiva, neće uskratiti.

Dva su soneta (LXII i LXIII) posvećena sv. Josipu. Prvi (*Sul patriarca S. Giuseppe*) autorica posvećuje sv. Josipu koristeći naziv patrijarh, koji se prema kršćanskoj tradiciji pridaje ili Josipu, sinu Jakovljevu iz Starog zavjeta, ili venecijanskom nadbiskupu, a što prema izvornom značenju znači glava obitelji, otac obitelji.³¹ Autorica želi istaknuti upravo tu Josipovu ulogu, ulogu oca »po vjerovanju«, kako kaže, i zaštitnika Svete Obitelji,

³⁰ Osim na Dantea, stihovi podsjećaju i na Petrarčine kancone *Una donna più bella assai che il sole* (canzone XII), naravno u drukčijem kontekstu opisa slave postignute dobivanjem lovorova vijenca u Rimu 8. travnja 1341., i *Vergine bella che di sol vestita,....* Vidi: F. PETRARCA, *nav. dj.*, 199 i 518.

³¹ Usporedi: *Praktični biblijski leksikon. Simboli*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 128 i 275–276.

odnosno Božjeg sina, koji je rođen od Djevice i poštivao Josipa kao oca. Jedino sin Božji i Marija, njegova čista i bezgrešna zaručnica, mogu njemu odati dužnu počast. U drugom sonetu (*Affetti di S. Giuseppe al primo vedere Gesù bambino*) opisuje se osjećaj sv. Josipa kad je ugledao tek rođenog, autorica kaže dijete Isusa, naglašavajući da je to Isus u tjelesnom, ljudskom obliku. Josip taj trenutak doživljava u polusnu koji prekida prvi plač. Otvorivši oči, nije siguran da li je još na zemlji ili je na nebu:

*Guardollo, e 'n dubbio se di questo esiglio
Ancor l'aure spirasse, o in cielo Ei fosse,
Senza voce restò, senza consiglio,
Mutò faccia e colore, e si commosse.*

Ostaje bez glasa od ganuća, a zatim u ekstazi ljubavi pada na dno jaslica obožavajući svoga Gospodina na slamici. U tom su trenutku njegovo srce preplavile su tisuće osjećaja, ali nad svima prevagnuše ljubav i vjera:

*A mille santi affetti albergo diede
In quel felice istante entro il suo core;
Ma prevalsero a tutti amore, e fede.*

Ostali soneti mogli bi se svrstati pod zajedničko obilježje – prigodni sastavi, nastali u povodu različitih događaja iz Anina života i iz života kršćanske zajednice u cjelini. Najviše ih je posvećenih zaređenju redovnica ili mladomisnicima kojima autorica, još u razdoblju kada se zbog roditeljskog protivljenja nije smjela zarediti, zavidi. Sonet XLV (*Per la professione di tre religiosi francescani*) posvećen je trojici novih franjevac, sretnika koji su se odlučili slijediti uzvišeni primjer sv. Franje i koje danas Kralj nebeski poziva da budu dijelom izabranog jata duša, sljedbenica velikoga darežljivog sveca. Poziva ih na kraju da slijede svog vođu na uskom i teškom putu koji vodi do neba.

U sonetu XLVI (*Per un novello sacerdote* – »Mladomisniku«), opisujući Boga od Staroga zavjeta, preko serafina, Sinaja, Mojsija, do Isusove smrti, spominje kako će danas tajanstvene mladomisnikove riječi sići u njegove ruke pod velom kruha i vina. Upućuje mu molbu da vatrom svoga srca ublaži hladnoću na koju Bog nailazi u mnogim drugima.

Obraća se i mladomisniku Filipu (sonet XLVII – *Ad un novello Sacerdote di nome Filippo che per propria volontà stette lunga pezza Diacono prima di esser Sacerdote*³²), koji je svojevolumeno dugo bio đakon prije nego što je postao svećenikom. Opisuje najprije život rimskog apostola sveca Filipa, čije ime mladomisnik nosi, koji se, u svojoj skromnosti, smatrao nedostojnim da bude svećenik živućem Bogu, pa je živio ljubeći i na kraju je izgorio zbog te ljubavi. Autorica poziva mladomisnika da slijedi njegov primjer i da se pomiri sa sv. Franjom te da učini da se Bogu svidi žrtva (*olocausto*) koju namjerava prinijeti.

³² Zanimljivo je da G. Ivanović nije preveo ovaj sonet. Detaljnijom usporedbom originala i prijevoda utvrdili smo da u oba izdanja soneta na hrvatskom jeziku (1962. i 1997.), osim XLVII., nedostaje i prijevod XXXVI. soneta (*N. N. A Filotea in Villeggiatura* – »Nepoznati Filotei na izletu«) i XXXVIII. (*N. N. A Filotea Pittrice del SS. Redentore* – »Nepoznati Filotei slikarici Otkupitelja«). Ova dva posljednja izostavljena su najvjerojatnije zbog toga što im autorica nije Ana Marija Marović. Međutim prevedeni su autoričini odgovori na pohvale koje joj upućuju nepoznate osobe (soneti XXXVII i XXXIX).

Još jednom sretniku koji posvećuje život Crkvi posvećen je i sonet LXX (*Ad un novello sacerdote*). Ističe se ponovno veličina Božjeg djela, njegove žrtve za čovjeka, koja ne završava smrću na križu, nego ide čak i dalje, da se Bog na velikoj gozbi pod mističnim velom kruha i vina daje jadnom čovjeku kako bi ga privukao sebi. Autorica ovdje koristi izraz *tapino*, koji često srećemo i u talijanskoj ljubavnoj poeziji *delle origini*, primjerice u *Ai lassa tapina... Oda delle Colonne*, a izvor mu je u latinskom citatu: *Cum dilexisset suos... in finem dilexit eos*. (Iv 13,1). Ali čovjek je, iako jadan, nezahvalan, i često tu ljubav uzvraća zlim djelima i uskraćivanjem ljubavi Bogu. Stoga autorica moli tog novog Gospodina ministra da ga, obnavljanjem uzvišene tajne ljubavi, zamoli da više ne podnosi taj užas.

Dvojicu trećoredaca u sonetu LXXIII (*Per la professione di due minori osservanti*) poziva da budu dostojni sinovi svog oca sv. Franje, gazeći puteljak koji im on pokazuje, ne savjetima, nego svojim primjerima, kako bi doveli na pravi put duše koje su se izgubile i lutajući idu sve dalje od neba. I ovdje se uočava recepcija Dantea: *Riconducete su la via smarrita, l'che ch'errando van lungi dal cielo*. Dvema novim redovnicama upućuje prigodne stihove u sonetima LII (*Per una vestizione* – »Novoj časnoj sestri«) i LIII (*Per una professione* – »Zaređenje«). U prvom autorica želi da joj sretnica koja sada zauvijek prima Krista i samo u njem ima sve bogatstvo, priča o svojim nenadmašnim osjećajima sreće, kako bi svi oni koji su željni istinskog zadovoljstva pronašli to u Bogu, koji je jedini sposoban utažiti neizmjerne želje ljudskog srca. U sljedećem sonetu pita novu mladu klarisu – sljedbenicu sv. Franje i Klare, koja na samom početku svog života (već korišteni *Ne l'april de gli anni*) prezire dobra koja nudi zemaljski prijetvorni svijet – zašto je izabrala tako težak život pun patnji i muka, u siromaštvu, hodajući u razdrtim haljinama, ne polažući pozornost na vanjski izgled, nego je, prosvijetljena uzvišenim i blagim svjetlom, uvidjela lažnost i prolaznost zemaljskog dobra i otišla tragom onoga koji u Bogu postaje vječan (*quel che in Dio s'eterna*).

U prigodne sonete spada i onaj posvećen papi Piju IX. u povodu njegova ustoličenja na papinski tron.³³ Sonet (LXIV – *Nell'assunzione al soglio pontificio del sommo Pontefice Pio IX*) u formi je riječi utjehe koje Bog spasitelj upućuje svojoj zaručnici, Crkvi, govoreći kako Grgur nije umro, nego se samo preselio u svijet blaženih, na nebo, a na zemlji Bog na njegovo mjesto postavlja novog pastira, istinskog Pija (tj. svetog) u kojega se Crkva treba uzdati. Na te riječi Crkva mijenja izraz lica u radosni, uzvikujući Bogu želju da Pio mnogo godina ostane na papinskom tronu.

Sonet LXV posvećuje Giuseppeu Manciniju, sijenskom nadbiskupu. U bilješci donosi osnovne podatke o njegovu životu i mucu progona i ropstva koju je podnio zajedno s papom Piom VII. te ističe njegove posebne zasluge za prijevod *Apokalipse* u stihovima.³⁴

³³ Naslijedio je Grgura XVI., koji je umro 1. lipnja 1846. Konklava se održala 14. lipnja i glasovanje je obavljeno 16. lipnja. Papa Pio IX (Giovanni Maria Mastai), rođen 13. svibnja 1792. u Senigalliji, dobio je 36 glasova, a 20 ih je bilo za Lambruschinija, bivšeg državnog tajnika bivšeg pape Grgura XVI. Pio IX. umro je 7. veljače 1878. Vidi: *Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti*, Istituto Treccani, sv. XXVII, Roma, 1935., 320–322.

³⁴ *Questo Prelato era uno della Corte del Sommo Pontefice Pio VII e soffrì insieme con Lui l'esiglio e la schiavitù. Fra molte altre sue poesie sì originali, che tradotte, merita particolar lode il suo volgarizzamento in terza rima dell'Apocalisse.*

Autorica ga naziva Anđelom Siene, koji na zlatnoj citri pjeva o nadahnutom orlovu letu i koji je zbog ljubavi prema Bogu podnio tolike patnje i boli. Njega na nebu čeka besmrtni lovorov vijenac – vijenac slave mučenika, ali i pjesnika, i to ga tješi. Autorica ga moli da on, koji tako blagonaklono gleda na nju, zadnju među Božjim slugama, zamoli Boga da je na zemlji drži podvrgnutu svojoj Božjoj volji, kako bi bila dostojna s njim ga ljubiti na nebu.

Imendanu svog oca Josipa posvećuje sonet LXXVIII (*Per l'onomastico di suo padre che si trovava convalescente di grave malattia*). Prepričava svoje i majčine muke pretrpljene tijekom očeve bolesti koja mu je ugrozila život. Nebo je uslišilo njihovu molbu da im ga ostavi na zemlji (autorica koristi Danteov izraz: *in questo basso esiglio*), a sada će njih dvije moliti sv. Josipa, Marijina zaručnika i najavljujućeg proljeća, da na dan posvećen njemu, na oca prospe svoju blagonaklonost i da im ga još dugo čuva.

Sonet LXXXI napisan je u povodu smrti sv. Majke Tereze Eustachio Verzeri, osnivateljice reda kćeri Presvetog Srca Isusova, žene koja je na određeni način Ani bila uzor u redovničkom životu. Diveći joj se u napisanim stihovima govori kako je Bog u Terezi pokazao izvanredne moći svoje slave, cijeneći je kao ženu koja je cijeli svoj život protrošila za dobrobit duša. To joj nije bilo dovoljno, nego je i jedan dio čistih plemenitih djevojaka učinila učiteljicama svih istinskih vrлина, pa sad one nastavljaju njezinu misiju vođenja duša u nebo, gdje ona boravi (*Or ch'Essa tiene sotto i piè le stelle*). U povodu premještanja posmrtnih ostataka pok. Majke Tereze Eustachio s groblja u oratorij samostana kćeri Presvetog Srca Isusova u Bresci, napisani su stihovi u kojima zbor redovnica poziva Terezino čisto i sveto tijelo, dostojno obožavanja, tijelo u kojem je nekoć počivala njezina lijepa duša, koja sad sretno pjeva u nebu himne slave Bogu, da se vrati u mirno boravište gdje je tolike mlade djevojke, sada ponos Brescie, skupila oko sebe. Pozivaju da s tijelom dođe i duh, oživljujući i dalje njezinu obitelj, da je učini dostojnom njezina zaručnika i nje same, kako bi jednom, kad na nebu otvori oči, mogla tamo gdje kraljuje vječna radost, ugledati među svetima svaku svoju kćer. Ovo je ujedno i posljednji Anin sonet prema tiskanom izdanju iz 1852. godine.

U ostalim sonetima više ili manje biografskog obilježja susrećemo autoricu, tj. Filoteu, u različitim situacijama. Soneti XXXVI i XXXVII prikazuju Filoteu na izletu:

*L'aure, l'acque, gli augei, l'erbe, le piante,
Gl'insetti, i pesci, e i mansueti armenti,
Il Sol, la Luna, e tante luci e tante,
Onde birillan di notte i firmamenti;*

*Quanti obbietti oltre a questi a te davante,
O di sotto, o di sopra, e vedi e senti,
Gridan, tutti, o di Dio tenera amante,
Canta in noi del suo braccio i gran portenti.*

*E tu fra tante voci alte e sonore,
Filotea, non ti scoti? e chiuse e sorde
Terrai le orecchie, e addormentato il core?*

*Ah no: destati omai, tocca le corde,
Onde armò la tua cetra il divo Amore,
E avrai d'Angeli un coro a te concorde.*

(sonet XXXVI)

Sve te zemaljske ljepote, poput *Pjesme stvorenja* sv. Franje Asiškoga, pozivaju Filoteu, ljubiteljicu Boga, da pjeva o njima kao o velikim prenositeljima Božje ljubavi. Čude se izostanku njezine reakcije i nastoje ju probuditi da počne svirati na citri, kojom ju je obdarila božanska ljubav, i odmah će joj se pridružiti zbor anđela. Filotea odgovara (sonet XXXVII.) kako je uočila mnoge vrline božanskog lika i kako je željela o tome pjevati skladnim notama, ali je uvidjela da su ta pjevanja jednog smrtnika preniska, nezgrapna hvala njegovoj Veličanstvenosti (*Maestà*). Stoga je odustala i odgodila to za dan kada će o toj ljubavi svi zajedno i složno pjevati gore na nebu.

Slikarski rad Ane Marije Marović također se spominje u njezinim stihovima. Između ostalog, izradila je sliku Otkupitelja za crkvu Ss. Redentore u Veneciji. Tome su posvećeni soneti XXXVIII i XXXIX. U prvom, koji se pripisuje kardinalu Monicu,³⁵ upućeno joj je pitanje: Odakle je uzela ideju za prikazati blijedo lice koje je Isus, sin vječnosti, imao dok je, autorica slikovito kaže, »nosio teret smrtnog mesa« (*il mortal pondo*)? Opisuje se zatim ljepota njegova božanskog oka koje blagoslivlja duše, nasmijanih i crvenih usana (*labbro rubicondo*) iz kojih kao da izlazi slatki i radosni zvuk, koji najavljuje mir i obnavlja umorna srca. Ljepota koju je Ana prikazala ne može se naći na licu običnog smrtnika a sama pomisao da se takva ideja ne može začeti ni u ljudskom mozgu, čini da se Filotei kaže kako je bila na nebu i gledala to božansko lice, koje joj je poziralo, ili joj se Isus sam pojavio ovdje na zemlji u ljudskom obliku. Filotein je odgovor jednostavan. To lice, koje joj je zapalilo srce, otkrilo joj je do tada neviđene stvari. U trenutku slikanja pojavilo joj se još bljeđe, s još izražajnijim očima, usnama i kosom. Uzalud ga je pokušavala portretirati, jer kist ni smrtna ruka ne mogu naslikati neizmjernu ljepotu njegova lica, to čak ne bi mogli ni nebeski serafini, koji ga na nebu promatraju bez vela.

U sonetu LXXI, koji odvjetnik Venier piše Filotei, aludira se na još jedan njezin rad, već spomenutu sliku Blažene Djevice koju je naslikala za caricu Mariju Anu, na što joj je carica poslala znakove zahvalnosti. Opisuje se Dunav (*Istro*), čija slava leti, i već je blagi pogled uzvišene kraljice upućen carici koja, bez primjese taštine, svako svoje djelo, svaku svoju želju upućuje nebu. Autor je poziva da vidi kako sada vladarica zaboravlja svoj položaj, pobijeđena ljubavlju, i s čuđenjem gleda ljepotu slike Marijine, koja je iznad svakog prijestolja. Oduševljena slikom, i ostavljajući po strani kraljevsko držanje i ozračje, šalje Filotei pramen svoje kose. A Filotea ne dopušta da je obuzmu ambicija i slava, već ostaje skromna u tolikoj slavi: *Di serbarti sì umile in tanta gloria* – u tim riječima otkrivamo utjecaj Petrarce.³⁶ Filotea odgovara (sonet LXXII) da se čudi što se carica udostojila na tako uzvišen način počastiti je, ali se još više čudi Venieru, jer ona gleda svoje veliko ništa, i ako u njoj postoji neka vrлина, to je dar Boga koji se jedini sviđa njezinoj duši.

³⁵ Usporedi: K., »Necrologia«, *Ateneo Veneto*, sv. II, Venezia, 1887.

³⁶ U Petrarčinju poznatoj kanconi, prisjećajući se Laure, autor kaže: *et ella si sedea umile in tanta gloria...*

Govori nadalje kako sva slava dolazi od Boga, i uzalud se čovjek troši nad učenim papiri-ma, kako bi postao stručnjak u nekoj plemenitoj umjetnosti, ako mu ne pomaže Božja mudrost (*Tutta dunque a Dio sol diasi la gloria*).

Presvetoj Mariji Žalosnoj i slici koju je Ana Marija naslikala na platnu za venecijansku crkvu del Ss. Redentore, posvećeni su soneti LXXV, LXXVI i LXXVII. U prvome se autorica u trenutku slikanja obraća Presvetoj Djevici, izražavajući želju da tim radom može utisnuti sliku njezinih patnji u sva srca, kako bi, prisjećajući se njezinih muka, prezreli grijeha. Ali svjesna svoje nemoći, moli Mariju, utočište grešnika, da svojom strijelom ljubavi probode i najtvrdja srca, pa i autoričino, kako bi isplakali svoje grijeha zbog kojih je njezin sin bio pribijen na križ, i kako bi se na kraju mogla s njom radovati u Božjem krilu. Slika je pobudila zanimanje i oduševljenje posjetitelja crkve pa je ovdje i sonet nepoznate osobe upućen Filotei u povodu tog platna. Na početku se u formi pitanja opisuje osamljena žena koja skupljenih ruku laganim koracima (koji nas opet podsjećaju na Petrarca – *passi lenti*) šeta između golih stijena. Nakon opisa ozračja pita se tko tješi tu ženu u njezinoj boli. Istinu otkrivaju križ, kameni zid i žalosni grob u pozadini. Prema autorovu mišljenju, taj je ugođaj na platnu uspio oživjeti jedan čarobni kist. Filotein odgovor na te pohvale jest molitva upućena Mariji da je ne ostavlja samu na svijetu, da ne bi i ona lutala sama među napuštenim stijenama, nego da usmjeri njezine nesigurne korake prema nebu, kako bi pobjegla od putova zla. Moli je nadalje da je ohrabri na tom strmom putu i da joj, kad izađe iz ograde zemaljskog života i položi tijelo u grob (*questo frale*), otkrije potpuno nebesku slavu i svog Sina, kojeg je toliko oplakivala i kojega je njezin kist uzalud pokušao prikazati na platnu.

Ana Marija Marović je za ukras crkvi sv. Stošije u Dobroti, rodnome mjestu svojih roditelja, izvezla pokrivač za ciborij i, naravno, i to pretočila u stihove (sonet XLI – *Per un velo di pisside ricamato dall'autrice* – »Kad sam vezla plaštic za ciborij«) kojima se obraća pokrivaču, zavideći mu na časti i sreći što može danju i noću biti kraj njezine božanske ljubavi. Nada se da će se i ona jednog dana usrećiti u svjetlu njegovih zraka i vječno se privinuti uz njega u vječnom zagrljaju. U međuvremenu je nesretna što joj još nije dopušteno promatrati izgled njezina zlata, a što je još najgore, dokle god živi, u opasnosti je da ga izgubi. Na rastanku upućuje tu goruću želju kao glasnika svoje vjere i ljubavi prema Bogu.

Ljubav i služenje Bogu i dobru osnovni su pokretač stvaralaštva i djelovanja Ane Marije Marović. Još od dana kad se kao djevojčica odlučila posvetiti Bogu, nije u to posumnjala. Ni pritisci roditelja i rodbine ni ponude raznih prosaca, kojih je, s obzirom na njezin položaj i obrazovanje, bilo podosta, nisu je uspjeli pokolebati u toj namjeri. Vidjeli smo već u nekim sonetima kako na nju djeluje zabrana svakodnevnog odlaska u crkvu i pričešćivanja, ili nemogućnost odlaska u Isusov hram zbog vremenskih neprilika. U dva soneta Ana dotiče i problem braka. U sonetu XLIV (*Ad una signora che aveva augurato un bello sposo all'autrice*) obraća se gospođi koja joj je poželjela lijepog muža. Izjavljuje da ona već ima božanskog zaručnika, koji je puno ljepši i sjajniji od Sunca, štoviše, on je ishodište sve ljepote, koja u njemu nikad neće oslabiti ili uvenuti zbog starosti. Na njegovu licu vječno sja svjetlo ljepote i mladosti koje osvjetljava i razveseljava raj. Ana, dakle, moli

gospodu da joj zaželi da ta ljubav potraje, jer ona ne bi mogla imati divniji predmet ljubavi.

U sonetu LXVI (*Ad uno che le imputava d'aver il cuor di ghiaccio perchè rifiutò ogni proposta di matrimonio*), međutim, odgovara jednom od udvarača koji ju je optužio da ima ledeno srce jer je odbila sve bračne ponude. Moli ga da to ne misli, jer ako to srce nije nikad pokazalo neke zemaljske osjećaje ne znači da ih nema. Naime, u njemu gori živa vatra nebeske ljubavi, a sve zemaljsko izgleda mu zlo i jadno. I taj se mladić ne treba čuditi, jer Božja dobrota prelazi svaku granicu dobra i ljepote i na zemlji i na nebu. Na kraju se slaže s mladićem da jest ledena srca, ali iz drugog razloga: nažalost, zbog svojih zlih djela tog Boga voli vrlo slabom ljubavlju.

Može se zaključiti da je osnovna tema soneta Ane Marije Marović ljubav prema Bogu, koja je pokretač iskrenim osjećajima nadahnutih stihova. Unutar tog predmetno-tematskog okvira mogli smo razlučiti niz podtema u službi variranja ove osnovne tematike: refleksije o Bogu, vjeri, grijehu, sreća zbog Božje blizine u njegovu hramu, bol zbog nemogućnosti ispunjenja potpune blizine Bogu na zemlji, pa stoga prizivanje smrti, prepoznavanje Božje nazočnosti u prirodi, nenadmašnost njegove ljepote u usporedbi s prirodom i prirodnim pojavama te kao posebni dijelovi: scene iz Biblije – Isusov, Marijin, Josipov život te, na kraju, vlastiti život i iskustvo. Shvatljiva je određena doza pesimizma i prizivanje smrti, što izbijaju iz tih stihova, ako se uzme u obzir da su oni upravo i nastali iz jedne, uvjetno rečeno, nesretne ljubavi, odnosno, zbog roditeljskog otpora, neispunjene mladenačke želje o zaređenju.

U pjevanju o vlastitoj vjeri autorica je na tragu tradicije talijanske religiozne poezije i njezinih najznačajnijih predstavnika, no pronalazimo u njima i utjecaje Dantea, Petrarce, Ariosta i Tassa. U formalno-stilskom pogledu glavnim uzorom ostaju klasične forme zastupljene u Petrarčinom *Kanconijeru* i u petrarkističkoj poeziji kasnijih razdoblja, koja je to pjesništvo dovela do određenog manirizma, variranja klišeiziranih izraza. Uočljivo je to u korištenju same forme soneta, rimovanog jedanaesterca, najčešće s alterniranom rimom, te već pomalo »istrošenih« sintagmi i metafora.³⁷ Činjenica je, međutim, da autorica te »naslijedene« elemente vrlo vješto kombinira, što rezultira izuzetnom tečnošću i melodičnošću stihova.

Ana Marija Marović – dobrotvorka već si je osigurala vrlo visoko (zasluženo) mjesto u crkvenoj povijesti i s razlogom je najvišim crkvenim institucijama predložena za proglašenje svetom.³⁸ Ako bismo pokušali odrediti položaj pjesnikinje Ane Marije Marović u povijesti književnosti, s obzirom na talijansko obrazovanje i »supstrate« na kojima nastaje njezina poezija, te na jezik na kojem stvara, neosporno je da ona obogaćuje talijansku književnost, kao jedna od još uvijek rijetkih pjesnikinja koja se pojavljuje u talijanskoj

³⁷ Pogledajmo samo kako Ana naziva Boga: *sommo Bene, l'increato Bene, mio tesoro, sommo Nume, dolce Amore, mio dolce Diletto, divo Amor, divin Sposo, divo Obbietto, caro Signor, santo Amore, il divo Amante, celeste Messo, figliuol de l'Eterno, il nostro Duce, il re del Cielo, figlio divin, divin Arciero, Salvator, colui che adoro...* Zanimljiva je primjena izražajnih sredstava iz tradicije ljubavnog (svjetovnog) pjesništva u izricanju vjerskih osjećaja, posebice u opisima Isusove ljepote.

³⁸ Inicijativu za beatifikaciju dao je kardinal Pietro La Fontaine. Usporedi: A. SIGNORA, *Sulle orme di buon pastore. Anna Maria Marovich 1815-Venezia-1887*, Milano, 1952., str. 78.

književnosti poslije nekoliko stoljeća praznine nastale nakon velikog procvata »ženske« književnosti u razdoblju renesanse. No ona je važna i za našu književno-kulturnu povijest, u skladu s interpretacijom o pripadnosti romantičkih pisaca u Dalmaciji na talijanskom jeziku našoj kulturnoj povijesti pa i književnosti, koju nudi Mate Zorić u svojoj opsežnoj studiji *Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku*,³⁹ kao jedna od naših pjesnikinja iz razdoblja romantizma koja zbog dislociranosti stvara na jeziku sredine u kojoj živi, i prava je šteta što nije, poput suvremenice Šibenčanke Ane Vidović, stvarala na oba jezika. S kulturološkog aspekta vrlo je važna kao jedna od mnogih »našijenaca« u Veneciji koji su svojom ukupnom djelatnošću znatno pridonijeli kulturnom ozračju Venecije sredinom i u drugoj polovici XIX. stoljeća. Za našu povijest književnosti važna je kao jedna od onih naših intelektualaca, možemo reći i književnika, premda joj to nije bila primarna vokacija ni ambicija, koji su u XIX. stoljeću stvarali na talijanskom jeziku i čija djelatnost obogaćuje povijest prožimanja hrvatske i talijanske kulture na jadranskim obalama.

³⁹ Rad JAZU, sv. 357, Zagreb 1971.

Summary

*DEVOTIONAL SONNETS OF ANNA MARIJA MAROVIĆ FROM BOKA KOTORSKA
(1815-1887)*

This article is dedicated to the sonnets of Anna Marija Marović, who was born and lived in Venice but by her origin, she was from Boka Kotorska. In Venice she devoted her life to charitable work, especially in the Institute Canal-Marovich that was founded by her and her teacher. After the introduction, where the author reveals the main biographical facts from the life of A.M. Marović, comes the main analysis of her sonnets that were written in the period between 1834 and 1852. In the analysis author reveals a whole palette of themes and sub themes that can be found in her sonnets, and connects them with the work of some Italian writers (Dante, Petrarca, Ariost, Tasso). In the conclusion, the author finally tries to find a proper place for A. M. Marović in the Italian and Croatian literature, emphasising her role in the cultural life of Venice in the period of Romanticism.